Marija Nenezić

I VREME UBIJAJU, ZAR NE?

(Ilja Stogoff: *mASIAfucker*, prevela s ruskog Natalija Nenezić, Arhipelag, Beograd, 2010)

U sablasnoj atmosferi aerodromskog hola negde u srednjoj Aziji junak romana Ilje Stogoffa *mASIAfucker* sedi na „tvrdim oguljenim stolicama" i čeka... Do njega je mršava žena s pletivom u rukama, na proputovanju do doma, do mesta gde „još ima snega". Junaku romana, dok čeka, nudi knjigu, jednu od onih koje se „ne zadržavaju dugo u glavi". Zašto? Da ubije vreme, objašnjava mu. Junak kaže da neće, „neka ono samo prođe, razumete?" Potom je pita: „Pa vi ne ubijate životinje koje izumiru?" Kada žena, već zbunjena tokom razgovora s tim čovekom koji sedi do nje i čeka zajedno s njom odgovori na njegovo pitanje jednostavnim: „Ne", junak romana dopuniće svoju misao i tako konačno uveriti ženu da je u društvu jednog „zaista čudnog momka": „Život i jeste vreme... određena količina vremena... čini se da ga ima mnogo... a onda se probudiš i oko tebe samo leševi ubijenih sati..." Ova scena ispisana u središnjem delu romana slojevitog naslova *mASIAfucker* i sama je znakovita u procesu razumevanja Stogoffove po mnogo čemu složene i odlične priče koju želi da nam prenese.

Objavljen u izdavačkoj kući *Arhipelag*, u okviru projekta *Sto slovenskih romana* koji treba da afirmiše literarnu razmenu među slovenskim narodima i, još važnije, iskustvo savremenog čoveka u procesima tranzicije i globalizacije, roman Ilje Stogoffa potvrđuje poetiku jedne nove oblomovštine nastale upravo kao posledica tih procesa. Ali dok je Ivan Gončarov u jednom sasvim drugom veku pisao o čoveku koji se „umorio od života", Ilja Stogoff, čovek 21. veka, opisuje „suvišnog čoveka" drugačije „vrste" umora. Tačnije, ključno je pitanje kakve je prirode to osećanje viška ili nepripadanja ili, najtačnije, kakve je prirode to odsustva smisla?

Negde posle Drugog svetskog rata, posle fašizma, posle holokausta, posle užasa atomske bombe, Sartr je u književnost uveo svoje poimanje egzistencijalizma zasnovano na ateističkom konceptu egzistencije koja prethodi esenciji, na ideji da se čovek *samoostvaruje*, da to činjenjem može ili da negacijom tog napora taj proces samoostvarenja može da upropasti. Bez obzira na razna drugačija poetička usmerenja drugih pisaca, taj aktivni princip Sartrove poetike mogao je da sadrži onu preko potrebnu česticu optimizma da se može „pevati" i posle rata, još važnije, da se može *živeti* uprkos svemu.

Pisac romana o kojem je ovde reč rodio se dvadeset pet godina posle tog sartrovski shvaćenog bitisanja, u Lenjingradu, u zemlji koja je postulirala ateistički princip postanka, ali ne i ljudskog samoostvarenja. Princip izbora, slobode, dozvoljenog *pro et contra* iskazivanja, zagubio se negde u totalitarnom sistemu SSSR-a. Taj podatak je višestruko važan i za Ilju Stogoffa, pisca. Činjenica da je magistrirao bogosloviju, da je bio trgovac, učitelj, telohranitelj, menjač deviza na ulici, da mu nije bio stran život kockarnice jednako kao i život telohranitelja ili prevodioca, muzičkog kritičara ili urednika erotskog časopisa bila bi dovoljna da nekog drugog pisca inspiriše na roman o životu samog Ilje Stogoffa. Taj celoku-

pan *životni opus* pisca o čijem je romanu ovde reč uslovio je, na jedan način, Stogoffov stilski izraz, a na drugi, odredio tematiku kojom će se baviti. Ilja Stogoff izabrao je da govori neposredno intoniranim iskazom, da se čitaocu na momente obraća kao da piše putopisnu reportažu, a onda je komentariše i objašnjava poput savremenog Oblomova, ali onog koji se nije umorio od života, već pre, rekli bismo, od *čekanja na život*.

Koncipiran kao priča koja se razvija na dva paralelna vremenska plana, jednom koji se kreće totalitarističkim tračnicama države SSSR, i drugom koji ide kolosekom tranzicijske *sive zone*, roman će veoma jasno pokazati zašto je ova oblomovština drugačijeg kova, i zbog čega je onaj aktivistički princip samoostvarenja nestao i prepustio se bezrazložnom traganju. Opisujući junakov šesnaesti rođendan u jednoj koncertnoj dvorani komunističkog SSSR-a, pisac će jasno staviti do znanja da je i u kontekstu tako, sovjetski i nedemokratski shvaćenom životu, ipak postojala nada da *tamo iza* ima života, ne samo *iza* sistema već i negde u budućnosti, kada se pređe ta neuhvatljiva vremenska granica. Taj rođendan junaku se učinio kao epifanija, kao trenutak kada su mu u dvorani svi pljeskali što je konačno postao punoletan, na trenutak se pojavila nada. „Razmišljao sam o tome kako li će tek biti kasnije, ako sve ovako počinje..." A onda, pri kraju tog pasusa, priprema čitaoca za pravu priču. „Tokom sledećih petnaest godina moja zemlja se mnogo puta promenila... promenio sam se i ja... ne mogu da kažem da su me te promene radovale."

Važan datum u novijoj svetskoj istoriji, pad Berlinskog zida, taj novembar 1989. godine, junak romana *mASIAfucker* dočekao je u stanu svoje berlinske devojke. Poput nekog dvadesetovekovnog Prusta, istorijski momenat zapamtiće po njenom parfemu, miris kiselih krastavaca obeležiće njegovo sećanje na dan kada je svet postajao drugačiji, jedan krajnje lični i intimni doživljaj susrešće se sa objektivnim vremenom, a sve što se bude zatim dešavalo postaće potraga za *mogućim*. Ne za onim vremenom koje je izgubio, jer je vreme njegovog detinjstva i rane mladosti bilo vreme iščekivanja, privid života u ideološkom kavezu, i samo nada da onaj pravi, stvarni život tek dolazi. Vreme kada se „sve sme", kako je zapisao na jednom mestu, vreme posle mirisa kiselih krastavčića, vreme lepih devojaka, izlazaka bez zabrane, postalo je vreme bremenito strahom od osvojene slobode. „Ako ti se ne svidi kako provodiš vreme, možeš pokušati da zbrišeš. Ja sam, recimo, pokušao."

Nesloboda je ustupila mesto osvojenoj slobodi ili, tačnije, samo prividu tog osvajanja. Kao odgovor na tu dilemu, mnogo je relevantniji upravo onaj drugi vremenski plan u romanu, onaj *hod po mukama* tranzicije, oličen u pikarski oslikanom putešestviju junaka po azijskom kontinentu, po centralnoj Aziji, dok se kreće stopama Džingis-kana, trgovaca koji su kretali na put svile, po predelima koji su u vremenima mnogo pre ovog našeg bili čvorište vere u mogući civilizacijski razvoj čoveka. Samo nakratko, pokazaće istorija, samo privremeno, pokazaće destruktivni nerv u čoveku. Junak roman Ilje Stogoffa postupio je po onoj sartrovskoj formuli aktivne vere u mogućnost drugačijeg, onda kada se jednom izmigoljio ispod čizme totalitarističkog modela bitisanja. I sada mu je preostalo da putuje i istražuje, ali ono što je na tom putu video postalo je zamka i za junaka romana i za čitaoca. Za onog prvog da počne da sumnja u opravdanost iščekivanja drugog i drugačijeg života, za čitaoca, budući da pripada istoj vrsti kao i pisac romana i njegov junak, da počne da sumnja u mogućnost da se bar u knjigama pronalazi klica neke pokretačke energije koja će uticati na Svet.

Zvanje novinara pomoglo je Stogoffu da putešestvije junaka po Aziji opiše tako kako je opisao i omogući čitaocu jasniji uvid u taj transfer od nade ka beznađu. Postoji jedna

upečatljiva scena u tom „azijskom“ delu romana, u kojem junak, putujući transsibirskom železnicom, negde u Uzbekistanu, na jednoj od stanica vidi red ljudi koji čekaju da uđu u voz. Taj red dugačak je nekoliko kilometara, kako ga obaveštava jedan saputnik, znalac lokalnih (ne)prilika. Lanac ljudi koji se drže jedni drugima oko struka ne bi li sprečili upad „preko reda“. Dolazak sledećeg voza krajnje je neizvestan i mnogima od njih biće potrebne nedelje čekanja da se ukaže sledeća prilika, ali oni stoje u tom gotovo fantazmagorijskom redu i bore se s prljavštinom, korupcijom, batinama organa reda i, najvažnije, bore se s vremenom koje protiče, a buduće je krajnje neizvesno. Ta njihova želja da odu i junakovo saznanje da ni bežeći od onih „sa kojima ne želiš da budeš“ ne znači povratak nekom ili dospevanje do nekog ko možda baš nas čeka, samo jasnije potcrtava onaj tragičan sloj egzistencije koja ni u borbi ne pruža zadovoljenje. Ljudi koji čekaju tu nemoguću transsibirsku železnicu, ili bar većina njih, nikada nikuda neće otići jer ih vrebaju bolesti te azijske stvarnosti, siromaštvo, korupcija i, najopasnije, odsustvo bilo kakvog oblika saosećanja s drugima. Lančani red je slika okova, dobrovoljno utamničenje nesvesno samog sebe. Toga svestan postaje jedino junak romana koji sve češće i intenzivnije počinje da sumnja u mogućnost povratka, možda je tačnije reći, u želju za povratkom. Dobrovoljno izgnanstvo samo je na početku puta imalo privid pokušaja osvajanja drugačijeg, susret sa realnošću Azije postalo je suočenje sa idejom o nepostojanju „doma“ ni za koga. Možda u to jedino veruju još „Džugi, crni ljudi koji ne vole nikoga“. U tom drevnom gradu Samarkandu gde Džugi dočekuju strance negde između, kako je to u vizuri junaka predstavljeno, azijske prašine i pokušaja zapadnjačke verzije turizma, osetiće, prvi put tokom razvoja radnje romana, iskonski strah za vlastiti opstanak. Kada se, poput ranjene zverke, nađe u okruženju tih ljudi koji „ne vole nikog“ na samoj granici provalije, taj fizički osećaj opasnosti pobudiće kod junaka praiskonsku volju za životom, u misli koja će mu prominuti na tren, osetiće se nešto tužno i istovremeno suštinski tragično: „Čudno... pa bilo je u meni nešto dragoceno... ono što nije dozvoljavalo da me neko tek tako, ni zbog čega, baci na dno litice... ali nisam mogao da se setim šta je to bilo.“ To „ni zbog čega“ i to „tek tako“ obeležavaju, međutim, junakovo elementarno osećanje realnosti u kojoj živi. Ni zbog čega jasnog, i tek tako, napustio je porodicu i dom, koji je to bio samo uslovno, samo kao spoljašne obeležje života u kakvoj-takvoj civilizaciji ili pokušaju civilizacije koja ipak ima „trule zube“. Možda upravo zbog tog trulog zadaha bivšeg SSSR-a i jednako sumnjivog globalističkog osvajanja slobode junak romana *mASIAfucker* u 21. veku postaje ekvivalent nekom junaku pikarskog romana samo što ovde iskušenja nisu prepreka za *happy end* konačnog dospevanja na cilj, već samo putovanje liči na ahasversko prokletstvo večnog traganja za domom.

I od te trenutne pomisli da poseduje nešto dragoceno zbog čega ne može neko, tek tako, da ga dovede do ruba litice i suoči s provalijom, ostaće samo eho jer će junak, fizički izbegavši ivicu provalije, pasti u metaforičnu jamu osećanja da je „život jeftin pornić. Isti mlaz mutnih fizioloških tečnosti“. Kada konačno dospe fizički na mesto odakle je krenuo, jedinu izvesnost pronaći će u statici kreveta na kojem leži i neuhvatljivom dimu cigarete kojom, ipak, ubija vreme!

Pokazaće se da Penelopa danas može da bude jedino mršava žena s pletivom u holu nekog zabačenog aerodroma srednje Azije koja, pletući, ne čeka nikog, osim avion koji će je odvesti do mesta gde još ima... snega!